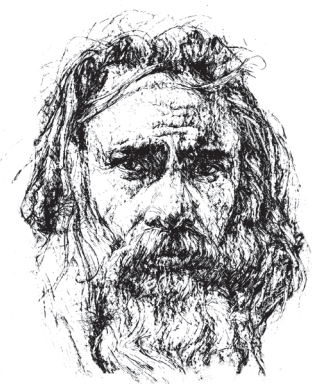

Г Е Р М А Н
ГЕССЕ

КАЗКИ, ЛЕГЕНДИ,
ПРИТЧІ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2020

КАРЛИК

Якось увечері, сидячи на березі каналу, старий оповідач історій Чекко так розпочав свою розповідь. «Якщо Вам буде любо, панове, то я розповім вам сьогодні одну дуже стару історію про прекрасну панну, про карлика та любовний напій, про вірність і зраду, про кохання і смерть, про що, власне, й оповідають усі старі й нові пригодницькі твори й історії.

Синьйорина Маргеріта Кадорін, дочка аристократа Батісти Кадоріна, була свого часу найчарівнішою з усіх прегарних дам Венеції. І віршів, і пісень, написаних на її честь, було більше, ніж склепінчастих вікон у палацах на Великому каналі¹ чи гондол, що пропливали весняного вечора між мостом Понте-дель-Він² і мисом Догана.

Сотні молодих і старих аристократів від Венеції до Мурано³ і так само з Падуї не могли ночами стулити очей, щоб не

---

¹ Великий канал, або Гранд Канал — найвідоміший канал Венеції, до того ж каналом у строгому розумінні він не є. Це не штучно вирихта споруда, а колишня дрібна протока між островами Венеціанської лагуни.

² Міст Понте-дель-Він («винний міст») — невеликий кам'яний мостик у Венеції. Назва походить від того, що поруч зазвичай причалювали барки з вином.

³ У XVI ст. острів Мурано став відомим у багатьох венеціанців. Він став популярним місцем для розваг, тут будувалися вілли, облаштовувалися сади й парки з чудовими водограями.

помріяти про неї, а наступного ранку не прокидалися, щоб не тужити за її поглядом. У всьому місті знайшлося б небагато молодих кавалерів, які ніколи не ревнували Маргеріту Кадорін.

Мені не випадає описувати її зовнішність, і я скажу тільки те, що була вона білявою, високою та стрункою, мов той молодий кипарис. Вітер пестив її волосся, а земля ніжила її ступні, і сам Тіціан, якби йому довелося хоча б раз побачити Маргеріту, неодмінно запалився б бажанням цілий рік нікого й нічого не малювати, а тільки цю жінку.

У сукнях, мереживах, візантійській золотій парчі, коштовному камінні й прикрасах красуня не відчувала нестатків, ба більше, її палац був просторий і розкішний: підлога була застелена пухнастими килимами з Малої Азії, шафи ломилися від срібного посуду, столи виблискували вишуканими дамастовими¹ скатертинами й розкішною порцеляною, підлогу в кімнатах прикрашала чудова мозаїка, стіни були завішані почасти парчевими й шовковими гобеленами, почасти чудовими світлими картинами. Не бракувало тут і челяді, гондол і гондольєрів.

Звісно, що всі ці дорогі й коштовні речі можна було побачити і в інших домах Венеції. В місті були більші та багатші палаци, ніж їхній. Та й шафи у цих будинках були набиті повніше, а посуд, килими та прикраси — були ще більш коштовними. В ті часи Венеція була дуже багата. Однак тільки юна Маргеріта мала такий скарб, що сколихував заздрість у багатьох вельможних дам. То був карлик на ймення Філіппо, на зріст не більший як три лікті, з двома горбиками — фантастичний маленький чоловічок.

---

¹ Дамаскова чи камчатна скатертину (полотно), яка виготовлялася жакардовим (із великим візерунковим) переплетенням ниток, із візерунками на правому боці. Малюнок чи візерунок на такій тканині має зазвичай більш блискучу поверхню, завдяки чому вирізняється на іншому матовому тлі виробу.

Філіппо народився на Кіпрі, й коли пан Вітторіо Батіста привіз його до Венеції зі своєї нової подорожі, він володів тільки грецькою і сирійською. А тепер Філіппо так добре розмовляв венеціанською, немовби народився на Ріві¹ чи десь у церковному приході Сан-Джоббе².

Наскільки чарівною й стрункою була його пані, настільки відразливим був карлик: як порівняти з його скривленою фігуркою, вона здавалася вдвічі вищою й царственою, немов церковна вежа на якомусь островку поряд із хатинкою рибалки.

Руки в карлика були зморшкуваті, брунатні й покривлені, його хода — неймовірно кумедна, ніс — надто довгий, широкі ступні — клишоногі. Проте вдягнений був завжди, немов князь: у коштовний шовк і золоту парчу.

Уже одна зовнішність робила карлика справжнім скарбом. Можливо, що не лише у Венеції, а й у всій Італії, в Мілані зокрема, не знайшлося б рідкіснішої та кумеднішої постаті, ніж він, і дехто з їх Величностей і Високостей та Ясновельможностей охоче віддали б за маленького чоловічка стільки золота, скільки заважило б його тіло, якби його продавали.

Однак, якщо в інших дворах чи в багатих містах може й знайшлося б кілька інших карликів, які не поступалися Філіппо маленьким зростом і потворністю, але за своїм розумом і здібностями він полишав усіх далеко позаду себе. І якщо вже зайшлося про розум, то цей карлик міг би засідати в Раді Десятьох³ або очолювати хоч яку дипломатичну місію.

Він не лише володів трьома мовами, а ще й знав безліч усіляких історій, не менше знався він і на тому, як подати

---

¹ Ріва-дель-Ск'явоні — центральна набережна Венеції.

² Церква Сан-Джоббе — католицька церква у Венеції, в районі Каннареджо. Церква є одним із перших зразків архітектури Відродження у цьому місті.

³ Рада Десятьох — орган Венеціанської республіки, заснований 1310 року.

корисну пораду і як їдко пожартувати, був невичерпним на всілякі витівки й вигадки. Варто було йому тільки захотіти, і він міг будь-кого з таким же успіхом розсмішити, як і засмутити.

У сонячні дні, коли донна сиділа на відкритій терасі на пласкому даху свого палацу, щоб там — як тоді було модно — вибілювати на сонці своє розкішне волосся, її щоразу супроводжували дві камердинерки, африканський папуга й карлик Філіппо.

Служниці зволожували й розчісували її довге волосся і розкладали його затим для відбілювання поверх кристалого капелюха. Вони змочували волосся трояндовою росою й грецькими парфумами та розповідали своїй пані про все те, що відбулося за останній час у місті, і що ще має статися: про смерті й торжества, весілля й народження, крадіжки та всілякі кумедні події.

Папуга тріпотів своїми яскравими пістрявими крилами й демонстрував свої три фокуси: насвистував пісеньку, мекав, немов коза, і вигукував «Доброї ночі!». Карлик сидів тихо поруч, скоцюрбившись під сонцем, і читав свої старі книжки й сувої, так само мало привертаючи увагу на дівочі теревені, як і на рої мошок, що кружляли довкола нього.

І тоді щоразу ставалося так, що через якийсь час пістрявий птах схилив свою голову, позіхав і засинав, а дівчата базікали дедалі лінивіше і нарешті замовкали, мовчки працюючи із сонливими обличчями, адже хіба ще є деінде на білому світі таке місце, де полуденне сонце припікає міцніше, ніж на пласкому даху венеціанського палацу? Аж тут пані ставала все не вдоволенішою і сварилася, якщо дівчата пересушували її волосся чи якимось невміло його розчісували. І тоді наставав момент, коли вона кричала: «Заберіть від нього книжку!».

Служниці забирали з колін Філіппо книжку, карлик гнівно підводив догори очі, але тут же переборював себе і ввічливо запитував, чого бажає його пані. І вона наказувала: «Роз-

кажи мені будь-яку історію». На що карлик відповідав: «Мені треба подумати» і поринав у свої думки. Іноді ставалося так, що він зволікав надто довго й пані докірливо покрикувала на нього.

Однак карлик незворушно похитував головою, надто великою для його маленької постави, й спокійно відповідав: «Потерпіть ще трошки: хороші історії схожі на благородну дичину. Часто доводиться подовгу сидіти в лісах у засаді поблизу ущелин, щоб її вистежити. Дайте мені трішки подумати!»

Проте, коли він після тривалих роздумів починав розповідати, то вже не зупинявся, аж доки не закінчить, і його розповідь пливла, мов ріка, що збігала з гір у долину і у якій віддзеркалювалося буквально все — від маленької травинки до блакитного небозводу.

Папуга засинав, клацаючи час від часу вві сні своїм скривленим дзьобом, вода в невеликих каналах стояла незворушно, і так само незворушним було й віддзеркалення будинків на її берегах, немовби це були справжні стіни, сонце нещадно розпікало дах, а служниці відчайдушно боролися із сонливістю.

Але карлик не давався дрімоті. Як тільки він розпочинав свою мистецьку розповідь, то відразу ставав справжнім чародієм і королем. Він змушував забувати про палюче сонце, проводячи своєю пані, яка уважно дослухалася до його слів, то чорним зловісним лісом, то блакитними прохолодними морськими безоднями, а то й вулицями невідомих казкових міст, адже карлик навчався мистецтва оповіді на Близькому Сході, де оповідачів цінували дуже високо, і вони були магами, що гралися з людськими душами, мов діти з м'ячем.

Його історії майже ніколи не розпочиналися в чужих країнах, куди душам тих, хто його слухав, важко було перенестися на крилах своєї фантазії. Навпаки, він починав свою оповідь із того, що можна було реально побачити на власні очі: чи то була золота пряжка, чи шовкова хустка. Він завжди

починав із близького, що можна побачити, й проводив уяву своєї пані непомітно для неї саме туди, куди він сам цього хотів, починаючи свою оповідь від колишніх власників таких скарбів, від майстрів, що їх виготовляли, або ж від продавців, що їх реалізували. Тож його розповідь, розгортаючись неспішно й природно, переносила слухачку з даху палацу на баржу купця, а з баржі — до гавані, а звідти — на корабель, а вже з нього — в будь-який найвіддаленіший куточок світу.

Той, хто слухав карлика, гадав, що він і сам подумки подорожує, і коли він спокійно сидів у Венеції, його душа весело чи стривожено блукала далекими морями й казковими країнами. Ось у такий спосіб правив свою оповідь Філіппо.

Окрім таких дивовижних, здебільшого східних казок, він розповідав і про справжні пригоди, події як старого, так і нового часу, про мандри й страждання короля Енея¹, про древню державу Кіпр, про короля Іоанна², про чародія Вергілія³, про чудесне плавання Америкго Веспуччі⁴. Крім того, його власна фантазія спроможна була породжувати й свої найхімерніші історії.

---

¹ Еней — у давньогрецькій міфології герой Троянської війни. Герой поеми Вергілія «Енеїда» (29–19 р. до н. е.).

² Король Іоанн (Джон) Безземельний (1167–1216) — король Англії з 1199 року і герцог Аквітанії з династії Палантагнетів, молодший (п'ятий) син Генріха II й Алієнори Аквітанської.

³ Чародій Вергілій (Публій Вергілій Марон) або Вергілій (70 рік до н. е. — 19 р. н. е.) — один із найбільших поетів Давнього Риму. Ім'я Вергілія було оточене таємничою легендою, що перетворилася в Середні віки на віру в нього як чародія. Підставою численних легенд про його чудодійну силу стали деякі описані події в його творах, як, наприклад, розповідь про загробне життя в «Енеїді» тощо. Вергілій — засновник і добрий геній Неаполя, він — неперевершений майстер, який виготовляв чудові предмети, бронзові статуї, бронзову муху, що виганяє мух із Неаполя, а також образів, що охороняють місто від зарази, чудесне дзеркало, що віддзеркалює все з того, що відбувається у світі, вічно палаюча лампа, повітряний міст тощо.

⁴ Америкго Веспуччі (1454, Флоренція — 1512, Севілья, Іспанія) — флорентійський мандрівник, на честь якого було названо Америку.

Одного разу його пані, дивлячись на папугу, що куняв, запитала: «Ану, всезнайко, скажи-но, що сниться тепер моїй пташці?» Карлик замислився на якусь хвилину, а затим почав одразу розповідати якийсь довгий сон, буцімто він сам був папугою, а коли закінчив оповідати, папуга прокинувся, замакав, немов коза, й затріпотів крилами.

Або іншим разом пані кинула камінчик через парапет тераси вниз у канал й, зачувши звідти плескіт води, запитувала: «Ну, Філіппо, куди потрапив тепер мій камінець?». І карлик в ту саму мить розпочинав оповідь про те, як цей камінчик потрапив до медуз, до риб, крабів й устриць, до затонулих кораблів і водяних духів, до кобольдів і русалок, життя яких і їхні звички він знав достеменно й міг відтворити у всіх деталях.

Хоча синьйорина Маргеріта, подібно до багатьох інших багатих і чарівних дам, була зарозумілою й жорстокосердною, до карлика вона ставилася з особливою приязню й дбала про те, щоб усі поводитися з ним чемно і з належною повагою. Хоча сама вона не могла собі подеколи відмовити в задоволенні трішки подразнити карлика, адже він був її власністю.

То вона забирала від нього всі його книжки, то зачиняла його в клітці з папугою, то залишала його самого борсатися на слизькому паркеті в залі. Чинила вона все це не зі злого наміру, та й Філіппо ніколи не скаржився, тільки інколи дозволяв собі вставляти у свої притчі й казки дрібні натяки, шпички, слова, що зачіпали марносластво його господині.

Утім, синьйорина ставилася до них доволі спокійно. Однак вона остерегалася надто дражнити його, бо всі знали, що він знається на всіляких таємничих науках і заборонених засобах.

Можна було упевнено стверджувати, що він умів розмовляти з різними звірами їхньою мовою, передбачувати погоду і провіщати наперед вітри й бурі. Однак здебільшого

він мовчав, і, якщо хтось чіплявся до нього з подібними запитаннями, карлик знизав похиленими плечима й намагався кивати своєю великою негнучкою головою, і робив він це так, що ті, хто його запитував, одразу забували, про що питали, й вибухали сміхом.

Оскільки кожна людина відчуває потребу в прив'язаності до абиякої живої душі та в любові до абикого, так і наш карлик окрім своїх книжок відчував ще одну особливу прив'язаність, а саме до маленького чорного песика, що належав йому, і який навіть спав біля його ніг. Це був подарунок одного з відкинутих претендентів на руку й серце синьйорини Маргеріти, і вже потім вона передала його карлику за незвичайних обставин.

Першого ж дня на новому місці цуцика спіткало горе: його дуже боляче прибило лядою. Песика хотіли умертвити, бо ляда перебила йому лапку, але карлик випросив його для себе, і вже потім пані віддала йому песика як свій подарунок.

Завдяки тому, що карлик пильно доглядав песика, він одужав і прив'язався всією душею до свого рятівника. Втім, вилікувана лапка так і зосталася кривою, і песик шкутильгав, що ще більше відповідало ході його горбатого господаря. Людське оточення принагідно часто кепкувало над Філіппо.

Можливо, що комусь така прив'язаність карлика до песика й здавалася смішною, але від цього вона не була менш щирою і сердечною, і я вважаю, що мало кого з багатих благородних панів так любили їхні найкращі друзі, як цього кульгавого песика його господар Філіппо.

Той назвав песика Філіппіно, але найчастіше кликав пестливо Фіно й доглядав за ним так дбайливо, мов за малою дитиною: розмовляв із ним, годував його ласими шматочками, дозволяв спати на своєму карликовому ліжку та часто довгенько бавився з ним. Коротко кажучи, він віддавав усю свою любов, що її нагромадив за своє бідне й мандрівне життя, на розумну тваринку, терпляче зносячи за це чис-

---

ЗМІСТ

КАРЛИК	3
ГРА ТІНЕЙ	29
ФАЛЬДУМ	36
ПОЕТ	55
ФЛЕЙТА МРІЙ	64
АВГУСТ	72
НЕЗВИЧАЙНА ЗВІСТКА З ІНШОЇ ЗІРКИ	95
ВАЖКИЙ ШЛЯХ	113
ПРИС	120
ВЕРВЕЧКА СНІВ	139
ЄВРОПЕЄЦЬ	153
ХУДОЖНИК	162
КАЗКА ПРО ПЛЕТЕНИЙ СТИЛЕЦЬ	168
ПЕРЕТВОРЕННЯ ПІКТОРА	173
ЛЕГЕНДА ПРО ІНДІЙСЬКОГО ЦАРЯ	179
КОРОЛЬ ЮЙ	184
ЛІСОВА ЛЮДИНА	191

ВЕЧІР У ДОКТОРА ФАУСТА	199
УСЕРЕДИНІ ТА ЗОВНІ	205
ЛЮДИНА НА ПРИЗВИЩЕ ЦІГЛЕР	220
НАРЕЧЕНА	226
ЕДМУНД	237
ЗАГИБЕЛЬ ДОКТОРА КНЕЛГЕ	244
МІСТО	254
ЗАКОХАНИЙ ЮНАК	261
SNAGRIN D'AMOUR (ПЕЧАЛЬ ЛЮБОВІ)	267
ПТАХ	275
Магія казок, притч, легенд Германа Гессе. <i>Іван Мегела</i>	295
Примітки	309